

JOURNAL OF SUSTAINABLE REGIONAL & URBAN DEVELOPMENT STUDIES JSRUDS

Volume 1, Issue 1 - Serial Number 1, Autumn 2020
ISSN: 2783-0764

Measurement and Optimization of Tourist Routes with VIKOR and AHP Techniques (Case Study: the Old Texture of Dezful)

Elias Mavedat ^{1*}, Milad Valipour ²

¹ Assistant Professor, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Jundishapur University of Technology Dezful, Dezful, Iran

² Master student of Urban Design, Faculty of Architecture and Urban Planning, Jundishapur University of Technology Dezful, Dezful, Iran

---

Received Date: 27 October 2020 Accepted Date: 18 January 2021

Abstract

Urban tourism is a term that describes various tourism activities in which the city is the main destination and desired location. Today, the tourism industry as one of the top industries is growing and developing rapidly. Despite the rich resources and tourism opportunities in Iran, little attention is paid to the tourism industry. Since sustainable development is referred to as a steady stream, economic, cultural and social changes to increase the level of environmental well-being of society, which seeks unity in economic, socio-cultural and environmental issues. Sustainable development is a development that can meet the needs of the present generation without destroying or damaging the needs and wants of future generations. The historical context of Dezful is one of the most important parts of the city's identity and its origin follows information from climatic and cultural structures. Urban areas, which in the past were prominent places for production, have now become centers of consumption. For many cities, this shift in attitude leads to an emphasis on the tourism industry as the engine of economic growth and, consequently, to the social and physical revitalization of the old urban fabric. The old texture of Dezful, by including the old market of the city and including historical elements, not only did not help the sustainable economy of the city, but as an inefficient part of the city away from sustainable development. In fact, sustainable urban tourism is a new approach in revitalizing these spaces, so in the nature of the present research is developmental-applied and in terms of research method (descriptive-analytical-library-field) through the VIKOR and AHP techniques to study and recognize the elements of tourism. The 28 neighborhoods of Dezful texture were studied and based on the level of desirability, dissatisfaction and VIKOR index; we reached the final ranking for the old texture neighborhoods of Dezful. The purpose of this ranking is to better and more accurately identify the study area to measure and optimize the route of tourism.

Keywords: Optimization, Tourism Route, Technique, Old Texture, Dezful.

---

* Corresponding Author :mavedate@Jsu.ac.ir

Cite this article: Mavedat, E., Valipour, M. (2020). Measurement and Optimization of Tourist Routes with VIKOR and AHP Techniques (Case Study of the Old Texture of Dezful). *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 1(1), 22-39.

سنجش و بهینه سازی مسیرهای گردشگری با تکنیک VIKOR و AHP (مطالعه موردی: بافت قدیم شهر دزفول)^۱

الیاس مودت^{*}، میلاد ولی پور^۲

۱. استادیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، دزفول، ایران

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، دزفول، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۲۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۰۶

چکیده

گردشگری شهری اصطلاحی است که فعالیت‌های مختلف گردشگری را توصیف می‌کند که در آن شهر مقصد اصلی و مکان مورد نظر است. امروزه صنعت گردشگری به عنوان یکی از صنایع برتر به سرعت در حال رشد و توسعه است. در ایران با وجود منابع غنی و فرصت‌های گردشگری، توجه کمی به صنعت گردشگری می‌شود. از آن‌جا که توسعه پایدار به عنوان یک جریان ثابت از آن یاد می‌شود تغییرات اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی برای افزایش سطح بهزیستی محیط زیست از جامعه، که به دنبال وحدت در مسائل اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی است می‌باشد. توسعه پایدار را توسعه‌ای تعریف کرد که نیازهای کنونی را بدون کاهش توانایی نسل‌های آتی در برآوردن نیازهایشان برآورده کند. بافت تاریخی دزفول از مهم‌ترین بخش‌های هویتی شهر محسوب می‌شود و پیدایش آن پیرو اطلاعات از ساختارهای اقلیمی و فرهنگی است. نواحی شهری که در گذشته مکانهای برجسته‌ای برای تولیدات بودند، امروزه به مراکز مصرف تبدیل شده‌اند. برای بسیاری از شهرها این تغییر نگرش به تأکید به روی صنعت گردشگری به عنوان موتور رشد اقتصادی منتهی و در نتیجه، احیای اجتماعی و کالبدی بافت قدیم شهری می‌شود. در واقع گردشگری پایدار شهری رویکردی جدید در احیای این فضاها است. بافت قدیم شهر دزفول، با در بر گرفتن بازار قدیم شهر و در بر گرفتن عناصر تاریخی، نه تنها به اقتصاد پایدار شهر کمک نکرده بلکه به عنوان یک بخش ناکارآمد شهر را از توسعه پایدار دور کرده، لذا در ماهیت تحقیق حاضر کاربردی و از نظر روش تحقیق (توصیفی-تحلیلی-کتابخانه‌ای-میدانی) است که از طریق تکنیک VIKOR و AHP به بررسی و شناخت عناصر گردشگری پایدار محله‌های ۲۸ گانه بافت شهر دزفول پرداخته شد و براساس میزان مطلوبیت، نارضایتی و شاخص ویکور به رتبه بندی نهایی برای محله‌های بافت کهن دزفول اقدام شد که هدف از این رتبه بندی شناسایی بهتر و دقیق‌تر محدوده مورد مطالعه برای سنجش و بهینه سازی مسیر گردشگری می‌باشد.

کلید واژه‌ها: بهینه سازی، مسیر گردشگری، تکنیک، بافت قدیم، دزفول.

^۱ این مقاله مستخرج از پایان نامه کارشناسی ارشد تحت عنوان راهکارهای برنامه ریزی و طراحی شهری با رویکرد اقتصاد پایدار با تأکید بر گردشگری مدرن (نمونه موردی: بافت قدیم دزفول) به راهنمایی نگارنده اول رشته طراحی شهری گروه شهرسازی دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول است.

* نویسنده مسئول: mavedate@Jsu.ac.ir

ارجاع به این مقاله: مودت، الیاس و ولی پور، میلاد (۱۳۹۹). سنجش و بهینه سازی مسیرهای گردشگری با تکنیک VIKOR و AHP (مطالعه موردی: بافت قدیم شهر دزفول). نشریه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، (۱)، ۲۲-۳۹.

مقدمه و بیان مسأله

یک تحقیق تحقیقاتی محکم و مداوم تاکنون به طور قابل توجهی در شناسایی و کاوش معانی، مبانی نظری و پیامدهای احتمالی گردشگری در شهرها نقش داشته است. تمرکز بر پیگیری فعالیت‌های پایدار گردشگری هم‌چنین الهام بخش از رویکردهای مختلف (اکوگردشگری، مسئول گردشگری، گردشگری طرفدار فقیر از جمله سایرین) است (Lerario & Di Turi, 2018).

گردشگری شهری از دهه ۱۹۸۰ و تاکنون یک موضوع ثابت در گسترش تحقیقات گردشگری بوده است چندین مقاله علمی به عنوان مثال (Ashworth, 1989, 2003) وضعیت تحقیق و پیشرفت آن را بررسی کرده اند (Ashworth & Page, 2011). به سوی شناخت این تحقیق با هدف به دست آوردن دانش برای درک نگرش ساکنان نسبت به پایداری گردشگری انجام شده است. در مقصدی که جاذبه‌های اصلی آن با استفاده از تحلیل اثرات ساکنان، مکان‌های تاریخی است که حمایت و مزایای درک شده برای پایداری گردشگری (از نظر اقتصادی، بازار و اجتماعی) است. گردشگری شهری یک فرصت طلایی برای افراد محلی است. این صنعت با افزایش درآمد و مزایای اقتصادی، اجتماعی و بازار باعث افزایش فرصت‌های شغلی، تقویت فعالیت‌های تجاری، بهبود زیرساخت‌ها، حفظ فرهنگ جامعه و بهبود مبادلات فرهنگی می‌شود (Blasco López, Recuero Virto, & San-Martín, 2019).

امروزه رشد در اکثر شهرهای کشورهای در حال توسعه به ویژه شهرهای ایران به رشد عمودی شهرها رسیده است. که پایداری آن در بیش‌تر موارد مورد غفلت واقع شده است. در این نوع توسعه، یکی از مهمترین چالش‌های مرتبط با پایداری که مورد بحث قرار می‌گیرد، تفاوت‌های توسعه انفجار در ایران و سایر کشورهای در حال توسعه مربوط به استفاده‌های قبلی است. بیش‌تر شهرهای ایران باستانی اند که دارای پارچه‌های تاریخی نیز می‌باشند. فقدان مدیریت در برنامه ریزی این سایت‌ها می‌تواند به هدر رفت کالبدی و اجتماعی آن‌ها منجر شود (Rozati, Kazemzadeh, & Vaseghi, 2015). بافت‌های قدیم شهر در سراسر جهان از اهمیت اقتصادی ویژه‌ای برخوردار بوده‌اند: اما گسترش شهرها ناشی از رشد جمعیت و شهرنشینی به کاهش اهمیت اقتصادی این بافت انجام شده است. با توجه به این‌که حفظ بازسازی مرکز قدیمی شهر با هدف احیای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، تاریخی و حتی سیاسی در سطح جهان جایگاه ویژه‌ای به خود اختصاص داده است.

امروزه طراحان و برنامه ریزی شهری درصددند که راهکارهای علمی به کارگیرند. این بافت‌ها با ارزش‌های کالبدی، تاریخی و فرهنگی نهفته در خود، بهترین نشانه هویت شهری هستند. هم‌چنین تجدید حیات و رشد این‌گونه بافت‌ها، مانع از فرسودگی درونی شهر می‌شود و توسعه بی‌رویه آن را محدود می‌کند (حبیبی و همکاران ۱۳۸۶: ۲۰).

با توجه ویژه به بافت‌های تاریخی و آثار باستانی شهرها بتوانیم علاوه بر حفظ هویت و میراث گذشتگان و انتقال آن به آیندگان در مسیر ورود به عرصه رقابتی گردشگری با نوسازی و احیاء بافت‌های ناکارآمد و رفع برخی معضلات اجتماعی سبب توسعه پایدار جوامع شهری گردیم (شریفی القلندیس و همکاران، ۱۳۹۶).

بافت تاریخی در هر شهر شناسنامه و هویت یک شهر می‌باشد که طی سالیان طولانی با توجه به شرایط فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی ساکنان آن شهر تکامل یافته است. در طی سال‌های گذشته به دلیل گسترش شهرنشینی و بی‌توجهی به بافت تاریخی این بافت‌ها دچار فرسودگی شده و در نتیجه پاسخگوی نیازهای شهرنشینان نبوده (خانقاهی و همکاران، ۱۳۹۴).

بافت تاریخی شهر دزفول هسته اولیه شکل‌گیری شهری به شمار می‌رود و سهم عمده‌ای از تاریخ و پیشینه دزفول است. عناصر تاریخی و عملکردی همچون بازار دزفول و مقبره‌های سبزقبا و... در خود جای داد است، این آثار و بافت‌ها تنها

به توسعه پایدار شهر کمک نکرده بلکه به عنوان یک بخش ناکارآمد شهر را از توسعه پایداری دور کرده است و شکل نامناسبی را به خود گرفته‌اند. و روز به روز در حال از بین رفتن است. لذا در نظر است که از طریق سنجش معیارهای بافت قدیمی با وزن دهی از طریق ای اچ پی و ویکور آثار و فضاهای تأثیرگذار بر انتخاب مخاطب برای مسیر گردشگری را شناسایی کنیم و به عنوان راهکاری برای احیای بافت شهری در اهداف توسعه پایدار شهری ارائه شود.

شکل ۱- تصاویری از بافت تاریخی عاملی برای فرسوده شدن چهره شهر

اهمیت صنعت گردشگری امروزه به حدی رسیده است که به عنوان بزرگترین صنعت خدماتی جهان درآمده و سالانه میلیون‌ها نفر گردشگر در سرتاسر جهان با انگیزه‌های گوناگون در حال جابجایی و سفر می‌باشند. در سال ۲۰۱۴ از هر یازده شغل، یک شغل، ۶ درصد صادرات و ۳۰ درصد ارائه‌ی خدمات در جهان، و به طور کلی ۹ درصد تولید ناخالص داخلی جهانی (۱۲۴۵ میلیارد دلار درآمد) مربوط به صنعت گردشگری بوده که از ۱,۱۳ میلیارد نفر گردشگر بین‌المللی به دست آمده است (ویسی، ۱۳۹۶). بسیاری از کشورهای پیشرفته و در حال توسعه با درک جایگاه جهانگردی در چرخه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، ارتباطات و مسائل سیاسی این فعالیت انسانی پویا و صنعت بدون دود را در سرلوحه فعالیت‌های پیشرو در کشورشان قرار داده‌اند و از منافع کوتاه مدت و بلند مدت آن که در پرتو برنامه ریزی و مدیریت صحیح نمایان می‌گردد بهرمنند می‌شوند.

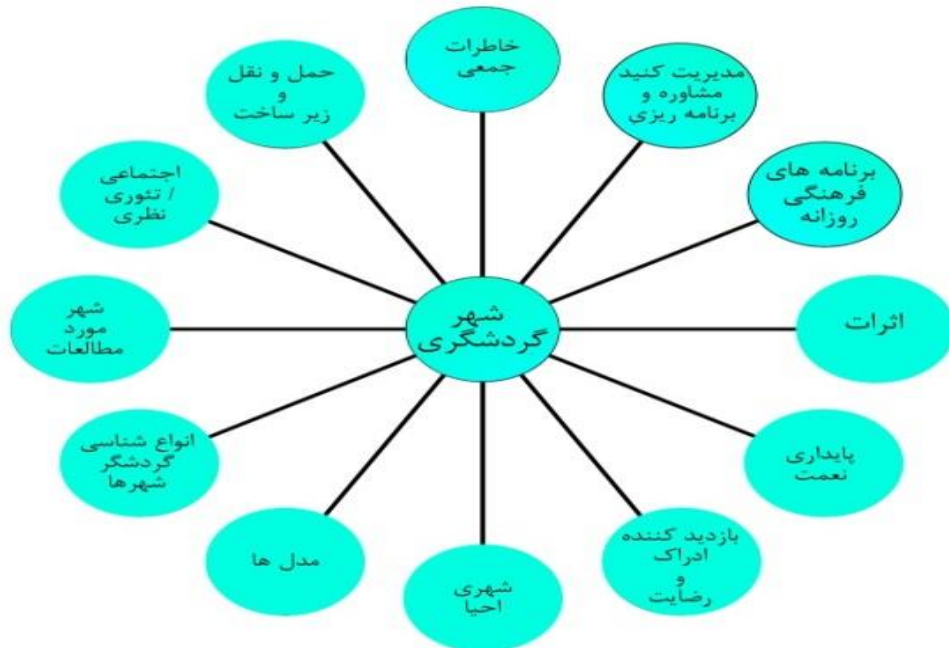
شهر دزفول معروف به شهر آجر به دلیل وجود آثار ابنیه و تاریخی و بقعه‌ها، سازه‌های آبی و پل‌های تاریخی یکی از قطب‌های گردشگری شهرهای جنوب کشور و استان خوزستان محسوب می‌شود. هدف از این پژوهش شناخت و بررسی جاذبه‌های گردشگری بافت تاریخی شهر دزفول به عنوان زمینه‌ای برای طراحی مسیر گردشگری در جهت توسعه پایدار شهری است.

مبانی نظری

گردشگری

مطابق با سازمان گردشگری جهانی (UNWTO)، گردشگری شهری "نوعی فعالیت گردشگری است که با ویژگی‌های ذاتی آن در اقتصاد شهری غیرکشاورزی مانند اداری، تولیدی، تجارت و خدمات و با نقاط گره حمل‌ونقل در فضای شهری صورت می‌گیرد. مقصد شهر ارائه می‌دهد طیف گسترده و ناهمگن از تجارب فرهنگی، معماری، فن آوری، اجتماعی و طبیعی و محصولات برای اوقات فراغت و کسب و کار" است. طبق اعلام سازمان ملل، در سال ۲۰۱۵، تا سال ۲۰۳۰، پیش بینی می‌شود این سهم به ۶۰٪ برسد. در کنار سایر ستون‌های کلیدی، مؤلفه‌های گردشگری و جغرافیای بسیاری از

شهرهای جهان قرار گرفته و یک عنصر اساسی در سیاست های توسعه شهری است. گردشگری به طور ذاتی با چگونگی توسعه یک شهر در ارتباط است و شرایط زندگی بیش تر و بهتری را برای ساکنان و بازدید کنندگان خود فراهم می کند. گردشگری شهری اصطلاحی است که فعالیت های مختلف گردشگری را توصیف می کند که در آن شهر مقصد اصلی و مکان مورد نظر است. شهر می تواند محصولات و خدمات متنوعی را ارائه دهد که به اشیاء مورد نیاز مردم در بازار گردشگری تبدیل می شوند. محصول کدام شهر برای گردشگرها ارائه می دهد، می تواند هر چیزی مادی یا غیر مادی باشد یعنی مکان خاص (موزه، فرهنگی، مذهبی، سرگرمی)، خدمات شهری یا حتی توسعه خاص شهر (حمل و نقل، ساختمان، معماری)، در ادبیات نمونه های زیادی از محصولات گردشگری شهری مانند مناطق ورزشی و جشنواره ها وجود دارد، رویدادهایی که برای جذب گردشگران بین المللی و داخلی ایجاد شده است. گردشگری شهری یکی از مهم ترین انگیزه های مسافران را شامل می شود. در شهرها اشکال مختلف فعالیت های گردشگری متمرکز است:

شکل ۲ فعالیت های مختلف گردشگری شهری

با این حال، آن ها همیشه در گردشگری شهری مشخص نمی شوند و می توانند بخشی از انواع دیگر گردشگری (به عنوان مثال مذهبی، فرهنگی) باشند. رشد گردشگری در شهرها به خصوصیات اصلی شهر مانند:

تعداد و تنوع جاذبه ها

نزدیکی به سایر جاذبه ها

سطح حمل و نقل

کیفیت و کمیت مسکن

اثر بخشی بازاریابی و ارتقاء. (Gregory Ashworth & Stephen J. Page, 2011).

عناصر مختلف گردشگری

گردشگری پایدار شیوه‌ای مثبت برای کاهش هیجانات و تنش‌هایی است که وسیله‌ی تأثیرگذاری‌های متقابل صنعت گردشگری و بازدیدکنندگان، محیط زیست و جوامع میزبان به وجود آمده است. به همین خاطر اساس توسعه پایدار گردشگری در نظر داشتن رابطه‌ای میان سه جزء سازنده‌ی محیط زیست گردشگری برقرار است. این سه جزء عبارت‌اند از گردشگران، مقصد و جامعه میزبان. این رابطه می‌تواند پیچیده، پویا و سازنده یا مخرب باشد، از یک طرف گردشگری می‌تواند با مشارکت در اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد، اقتصاد جوامع محلی را احیاء کند و نیز می‌تواند در تقویت فرهنگ محلی سهیم باشد و در حفظ محیط زیست یا بازسازی محیط زیست و ساخته دست بشر تغییر ایجاد کند. از طرف دیگر، گردشگری قادر است اقتصاد محلی را از جلوه بیاندازد و کیفیت زندگی و محیط زیست جوامع محلی را پایین آورد (نجمی، ۱۳۸۹).

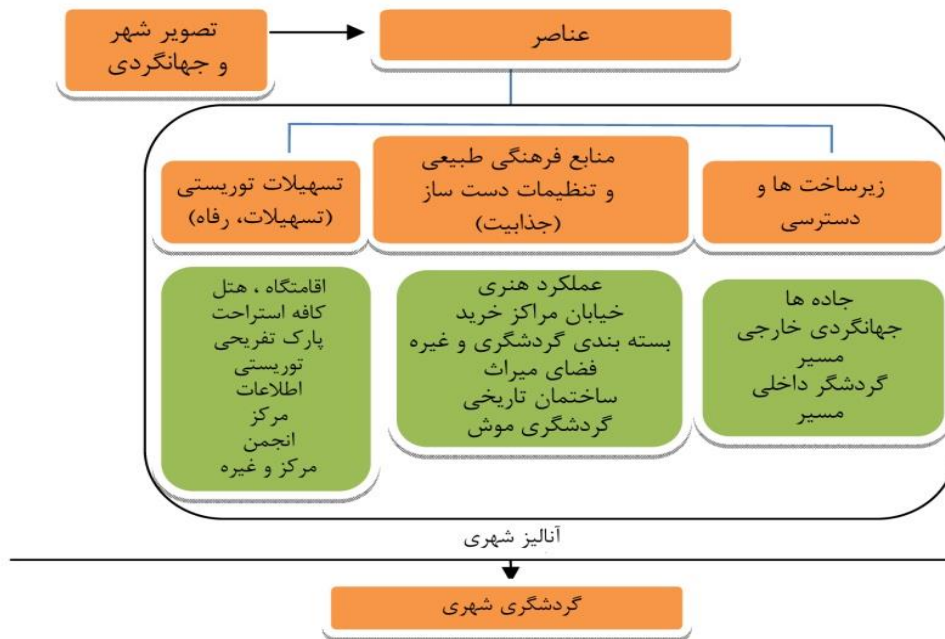
جدول ۱ عناصر گردشگری شهری

عناصر اولیه	
عوامل اوقات فراغت و آرامش	امکاناتی برای فعالیتهای
ویژگیهای فیزیکی	امکانات فرهنگی
- خیابانهای تاریخی - ساختارهای مورد علاقه - بناهای مذهبی -	- تئاترها - سالن های کنسرت - موزه ها و گالری های هنری
پارک ها و مناطق سبز - رودخانه ها ، کانال ها - بنادر	- نمایشگاه ها - سینما
	امکانات ورزشی
	- استادیومها - سالن های چند منظوره
امکانات اوقات فراغت:	ویژگیهای اجتماعی - فرهنگی
- کازینوها - کلوب های شبانه - مهمانی های سازمان یافته	- زبان - آداب و رسوم - امنیت
عناصر ثانویه	
- هتل ها و رستوران ها - امکانات تجاری - بازارها	
عناصر اضافی	
- امکان دسترسی و پارکینگ - وجود امکاناتی که برای اهداف گردشگری ایجاد شده است - دفاتر اطلاع رسانی ، راهنمای گردشگری و غیره	

مأخذ: Gârbea, 2013

چارچوب گردشگری شهری

کاربرد و تعمیم الگوهای مکانی در مطالعه گردشگری می‌تواند در فهم بیشتر گردشگری راهگشا باشد. احتمالاً یکی از الگوهای اثرگذار، فرایند پخش یا انتشار فضایی است که به دو صورت سلسله مراتبی و مسری اتفاق می‌افتد. در حالت اول هر پدیده ابتدا در بزرگ‌ترین شهر و به تدریج از طریق شبکه‌های ارتباطی و خطوط حمل‌ونقل انتشار می‌یابد. نوع دوم شامل گسترش فعالیت‌های گردشگری است که در فاصله یک روزه از شهر قرار دارند. این نوع انتشار همانند سلسله مراتبی ابتدا بر حاشیه‌های نواحی گردشگری تأثیر می‌گذارد و سپس گسترش می‌یابد. تجربه نشان می‌دهد که خطوط زمینی معمولاً انتشار مسری را تسهیل می‌کنند و خطوط هوایی انتشار سلسله‌مراتبی را دامن می‌زنند (کرمانی، ذوقی و غیره، ۱۳۸۷).

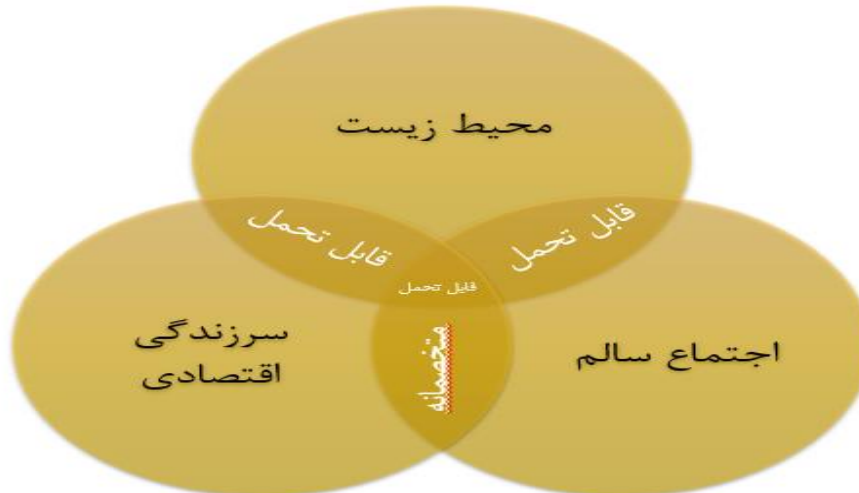

شکل ۳ چارچوب گردشگری شهری (منبع Giriwati et al., 2013)

اثر گردشگری بر توسعه پایدار شهری

یکی از چالش های اصلی مدیریت محلی ، چه امروز و چه در دهه های بعدی هدایت نیروهای جهانی است، که به طور فزاینده ای در حال توسعه محلی می باشند به گونه ای که توسعه به اشتراک گذاشته می شود (Blake, 1999). در سال ۱۹۸۰ برای نخستین بار نام توسعه پایدار در گزارش سازمان جهانی حفاظت از منابع طبیعی (IUCN) آمد. این سازمان در گزارش خود با نام راهکاری برای حفظ منابع طبیعی ، این واژه را برای توصیف وضعیتی به کار برد که توسعه نه تنها برای طبیعت مضر نیست، بلکه یاری آن هم می آید. پایداری می تواند چهار جنبه داشته باشد: پایداری در منابع طبیعی، پایداری سیاسی، پایداری اجتماعی و پایداری اقتصادی. در حقیقت توسعه پایدار تنها بر جنبه زیست محیطی تمرکز ندارد، بلکه به جنبه های اجتماعی و اقتصادی آن هم توجه می کند. توسعه پایدار محل تلاقی جامعه، اقتصاد و محیط زیست است (مدیریت بهداشت، ایمنی و محیط زیست شرکت پالایش ملی، ۱۳۹۱).

پیتر هال مفهوم اصلی توسعه پایدار شهری را این چنین تعریف کرده است: شکلی از توسعه امروزی که توان توسعه مداوم شهرها و جوامع شهری نسل های آینده را تضمین کند. از نظر کالبدی، توسعه پایدار شهری به معنی تغییراتی است که در کاربری زمین و سطوح تراکم به عمل می آید تا ضمن رفع نیازهای ساکنان شهر در زمینه مسکن، حمل و نقل، اوقات فراغت و غذا در طول زمان شهر را از نظر زیست محیطی قابل سکونت و زندگی، از نظر اقتصادی بادوام و از نظر اجتماعی همبسته نگهدارد (ضرابی و رضائی، ۱۳۹۰).

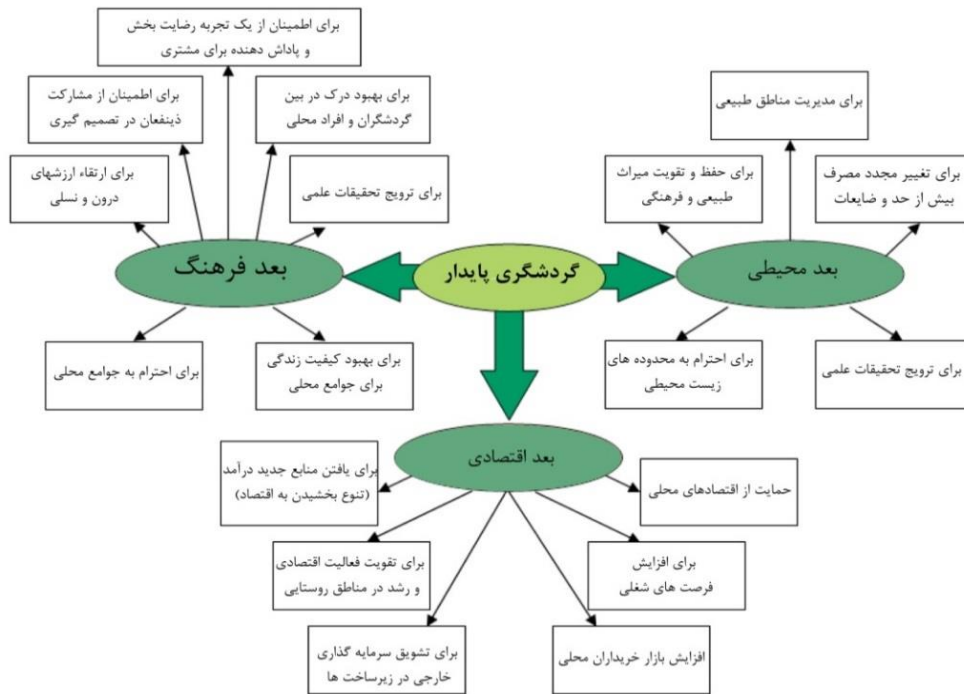
شکل ۴ چرخه توسعه پایدار (منبع Emas, 2015)

امروزه صنعت گردشگری به عنوان یکی از صنایع برتر به سرعت در حال رشد و توسعه است. که در ایران با وجود منابع غنی و فرصت های گردشگری، توجه کمی به صنعت گردشگری می شود. از آن جا که توسعه پایدار به عنوان یک جریان ثابت از آن یاد می شود تغییرات اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی برای افزایش سطح بهزیستی محیط زیست از جامعه، که به دنبال وحدت در مسائل اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی است در صورت پایدار، توسعه گردشگری می تواند پایدار تلقی شود اگر مخرب نباشد و در صورت وجود پایداری منابع طبیعی و محیط زیست را برای نسل های آینده فراهم می کند. در حقیقت، گردشگری پایدار باید در یک محیط به طور نامحدود ادامه یابد، به محیط زیست آسیب نرساند از نظر انسانی و جسمی باید فعال شود و تا حدی امکان پذیر باشد که منجر به پیشرفت آن شود سایر فعالیت ها و فرآیندهای اجتماعی (Ghafari & Lahmian, 2016).

گردشگری در بافت کهن

بافت شهر عبارت است از دانه بندی و درهم تنیدگی فضاها و عناصر شهری که به تبع ویژگی های محیط طبیعی به ویژه توپوگرافی و اقلیمی در محدوده شهر یعنی بلوک ها و محله های شهری به طور فشرده یا گسسته و با نظم خاص جایگزین شده اند (صدیق ارفعی و همکاران). بافت تاریخی از مهم ترین بخش های هویتی هر جامعه محسوب می شود و پیدایش آن پیرو اطلاعات از ساختارهای اقلیمی و فرهنگی است (کردوانی و موردی غفاری، ۱۳۹۰). بافت های فرسوده به دو دسته کلی، کلی دارای ارزش و فاقد ارزش تقسیم می شوند. رویکردهای جدید مرمتی سعی در تکیه بر میراث موجود در بافت های فرسوده دارای ارزش و تلفیق اقتصاد و فرهنگ و احیای پایدار بافت های تاریخی از طریق تعیین نقش آنها در سازمان فضایی شهر دارد. یکی از این رویکرد های مطرح در این زمینه، رویکرد گردشگری در برنامه ریزی شهری است (عبدالهی و همکاران، ۱۳۹۵).

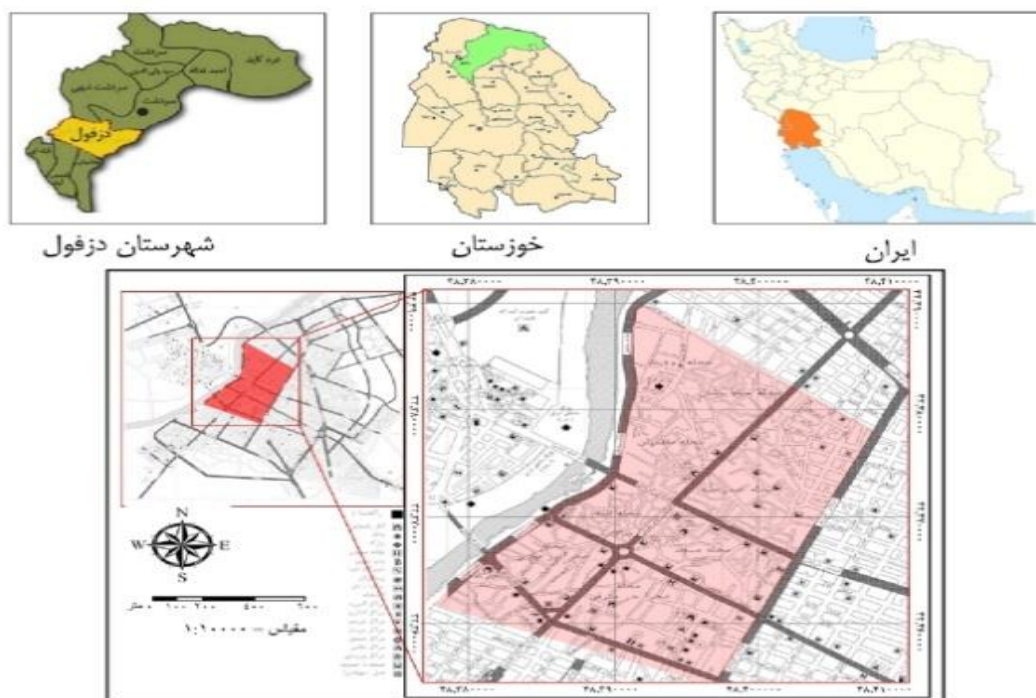
شکل ۵ اصول گردشگری پایدار (منبع Zamfir & Corbos, 2015)

معماری به عنوان یکی از پیش نیازهای اساسی گردشگری شهری در نظر گرفته شده است. معماری باستانی شهری از همان اوایل گردشگری همه از منابع جذب شده و نقش مهمی را در گردشگری شهری ایفا می کند (Zhang, 2019). شهرهای تاریخی بخش اساسی فرهنگی را تشکیل می دهند. بازار گردشگری با انگیزه مراکز تاریخی یک مؤلفه گردشگری برجسته در سیستم شهری است. به دلیل تاریخی فوق العاده و ارزش های فرهنگی برخی از این شهرها، مانند تولدو، اصفهان گردشگری سنتی هستند (Vinuesa & Torralba, 2010). اورباسلی در خصوص گردشگری در شهرهای تاریخی معتقد است، که نواحی شهری که در گذشته مکان های برجسته ای برای تولیدات بودند، امروزه به مراکز مصرف تبدیل شده اند. برای بسیاری از شهرها این تغییر نگرش به تاکید به روی صنعت گردشگری به عنوان موتور رشد اقتصادی منتهی و در نتیجه، احیای اجتماعی و کالبدی بافت قدیم شهری میشود. در بسیاری از مناطق شهری به هنگام رکود در فعالیت ها بهره گیری از میراث فرهنگی و تاریخی به واسطه گردشگری، سبب رونق اقتصادی جوامع و بازآفرینی فرهنگی و تحول اجتماعی آنها می شود. در واقع گردشگری پایدار شهری رویکردی جدید در احیای این فضاها است (شمعی و همکاران، ۱۳۹۸).

شناخت محدوده مورد مطالعه

دزفول شهری است در جنوب غربی ایران $32.3831^{\circ} N, 48.4236^{\circ} E$ که با مساحت نزدیک به ۴۷۶۲ کیلومتر مربع در کنار رودخانه دز و در بخش های جلگه ای استان خوزستان واقع شده است. شهر در ارتفاع ۱۴۳ متری از سطح دریا و از شهرهای شمالی استان خوزستان است. جمعیت این شهر ۴۴۴۰۰۰ نفر (در ۷۸۳۴۸ خانوار) است (مرکز آمار ایران،

۱۳۹۵). دزفول در زمان جنگ تحمیلی عراق علیه ایران بارها مورد اصابت موشک‌های دشمن قرار گرفت. محدوده مورد مطالعه این پژوهش بافت قدیم دزفول می‌باشد این بافت دارای ۲۸ محله می‌باشد و از مهم‌ترین آنان می‌توان به محله قلعه، سیاهپوشان، رودبند، مسجد، صحرابدر مغربی، صحرابدر مشرقی و مقدمیان اشاره کرد (نعیما، ۱۳۷۶: ۷۳). در این بافت کاربری مسکونی با مساحتی حدود ۹۰ هکتار ۴۶,۱۴ درصد از سطح کل محدوده مورد مطالعه را به خود اختصاص داده است. همچنین شبکه معابر با وسعتی نزدیک به ۵۵ هکتار، ۲۷,۱۶ درصد از سطح محدوده را اشغال نموده است. کاربری تجاری به لحاظ وجود بازار قدیم و بازار جدید درصد بالایی از اراضی محدوده را اشغال نموده است. به صورتی که با مساحتی بیش از ۱۰ هکتار و اختصاص ۶,۵۴ درصد از سطح کل محدوده در مرتبه سوم قرار دارد و نشان دهنده اهمیت و مقیاس این کاربری در محدوده است زیرا این مقدار سطح بسیار بیش‌تر از نیازهای محلی است. کاربری بهداشتی نیز با ۳ واحد و مساحت ۹۶ مترمربع، در میان کاربری‌های موجود در این محدوده کمترین سطح را دارا است (مهندسین مشاور چغازنبیل، ۱۳۸۸).

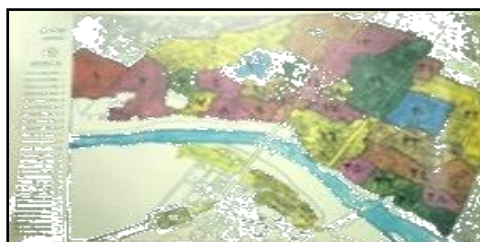

شکل ۶ نقشه موقعیت بافت دزفول در ایران، خوزستان و شهر دزفول (ترسیم: نگارندگان).

در شکل زیر می‌توان نحوه گسترش شهر دزفول در دوره‌های تاریخی را مشاهده کرد. عناصر مهم شهر طبق شکل عبارتند از: ۱- مسجد جامع (مسجد بزرگ) ۲- بازار آهنگران (پیدایش آن در دوره ساسانی). شکل‌گیری بافت قدیم شهر دزفول تحت تاثیر رودخانه دز قرار داشته و همانطور که در ابتدا اشاره شد این محلات در دوره‌های تاریخی مختلفی شکل گرفته‌اند که هسته اولیه آن مربوط به دوران اولیه شهرنشینی می‌باشد. بافت تاریخی دزفول شامل ۲۸ محله می‌باشد.

شکل ۸ نحوه شکل گسترش بافت قدیم شهر دزفول
(مأخذ: نعیم، ۱۳۸۵)

شکل ۷ نقشه محلات قدیمی دزفول
(مأخذ: نعیم، ۱۳۸۵)

روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش به ۳ شیوه انجام گردید: روش کتابخانه ای که به صورت گردآوری اطلاعات توصیفی و آماری از کتابها و مقالات و گزارشات و جراید و آمار نامه ها و سالنامه های آماری و سایتهای معتبر خبری جمع آوری گردید. روش میدانی که شامل پژوهش پیمایشی از طریق مشاهده وضعیت موجود گردآوری شده. روش تحقیق در اطلاعات مربوط به تهیه نقشه ها از مدل **Vikor** و **Ahp** گردآوری و تنظیم گردیده. براساس اطلاعات جمع آوری شده از ۳ روش فوق برای طراحی مسیر گردشگری در جهت توسعه پایدار شهری متغیر های زیر در بافت تاریخی مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرند.

جدول ۲ متغیر های گردشگری تأثیر گذار بر توسعه پایدار شهری

اثر هدف	بازخورد مثبت حاله	پاسخ به نیاز	عناصر ساختاری مورد نیاز	ساختار شهر
	۱. ایجاد فرصتهای شغلی مستقیم، غیر مستقیم و مشاغل فصلی	تجاری - بازرگانی	بازارها، بازارچه های صنایع دستی	اقتصادی
	۲. افزایش درآمد و ارتقاء سطح زندگی در شهر	معیشتی	میادین میوه و تره بار -	
	۳. افزایش درآمد و منابع مالی شهرداریها	تجاری - بازرگانی	بانکها و موسسات مالی و اعتباری	
	۴. افزایش منابع مالی جهت توسعه زیر ساختهای اقتصادی	اقامتی - استراحتی	هتلها، متلها، میهمانسراو...	
رشد اقتصادی شهر	۵. افزایش ارزش زمین، مسکن و... ۶. ایجاد انگیزه جهت سرمایه گذاری	رفاهی - خدماتی	دفاتر خدماتی مسافرتی و جهانگردی	
	ایجاد فرصت شغلی مستقیم و غیر مستقیم	خدماتی - تجاری	آثار تاریخی و، بقعه ها و موزه...	فرهنگی و مذهبی

مأخذ: سلمی و بسحاق، ۱۳۹۶) حاتمی نژاد و شریفی، ۱۳۹۴).

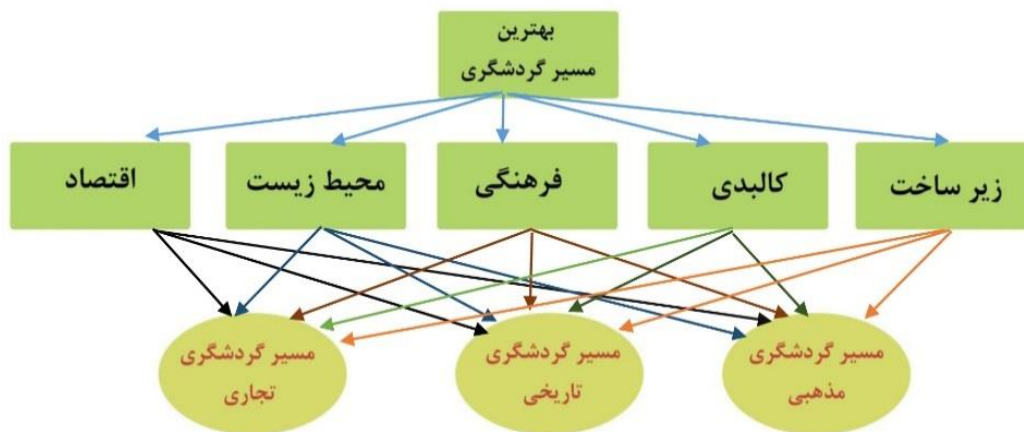
تجزیه و تحلیل داده ها

ویکور، یکی از روش های تصمیم گیری چند معیاره برای حل یک مسئله ی تصمیم گیری گسسته با معیارهای نامتناسب واحدهای اندازه گیری مختلف و متعارض توسط اپروکویک و تیزنگ ایجاد شده است. کلمه ویکور برگرفته نام صربستانی به معنای بهینه سازی چند معیاره و حل سازشی است (ملکی و مودت، ۱۳۹۶).

این روش یک مجموعه ی رتبه بندی شده از گزینه های موجود را با توجه به شاخص های متضاد تعیین می کند. به طوری که رتبه بندی گزینه ها بر اساس این هدف صورت می گیرد. این جواب سازشی یک شاخص رتبه بندی چند معیاره بر اساس نزدیکی جواب ایده آل را مطرح می سازد. هدف اصلی روش ویکور، نزدیکی بیش تر به جواب ایده آل هر شاخص است. روش ویکور قادر است تصمیم گیرندگان را برای دستیابی به یک تصمیم نهایی یاری دهد. در این جا جواب سازشی، نزدیک ترین جواب موجه به جواب ایده آل است که کلمه ی "سازش" به یک توافق متقابل اطلاق می گردد (Yazdi & Barazandeh, 2016).

معیارهای مورد نظر، برای رتبه بندی در نمودار ۷ ذکر شده است. این معیارها که به عنوان زیرساخت های مرتبط با گردشگری است که شامل راسته بازار، بازارچه و لبه تجاری، آثار ثبت میراث فرهنگی و فرهنگی، اماکن متبرکه ی اسلامی و کانون مذهبی و... است. همچنین آمار و داده های این جدول از طرح منظر بافت کهن شهر دزفول استخراج شده است که از منابع معتبر در مورد این بافت می باشد.

در مرحله اول وزن و اهمیت هر یک از معیارها ابتدا باید از طریق مدل های تعیین ارزش مثل AHP یا ANP و دیگر مدل های وزن دهی معیارها حاصل آید.

شکل ۹ فرایند وزن دهی AHP (ترسیم : نگارندگان).

سطح اول هدف را نشان می دهد که انتخاب بهترین مسیر گردشگری است. در سطح دوم پنج معیار مسئله که زیر ساخت کالبدی، فرهنگی، محیط زیست، اقتصاد می باشند مطرح می شود و در سطح آخر گزینه ها نشان داده می شوند. بر این اساس با استفاده از نرم افزار سوپردسیژن، وزن های هر یک از معیارها بر اساس نظر خبرگان و کارشناسان در این زمینه اعمال شده است.

مرحله دوم مقایسه زوجی گزینه ها

در فرآیند تحلیل سلسله مراتبی عناصر هر سطح نسبت به عنصر مربوطه خود در سطح بالاتر به صورت زوجی مقایسه شده و وزن آن ها محاسبه می گردد. این وزن ها را وزن نسبی می نامیم. سپس با تلفیق وزن های نسبی، وزن نهایی هر گزینه مشخص می گردد که آن را وزن مطلق می نامیم. در این پژوهش ابتدا مسیرها از نظر زیرساخت کالبدی، فرهنگی، محیط زیست، اقتصاد به طور جداگانه مقایسه شده و وزن هر کدام از مسیرها نسبت به این معیارها مشخص می گردد. سپس وزن معیارها نیز نسبت به هدف تعیین شده و با ترکیب آن ها وزن نهایی مسیرهای گردشگری مشخص می گردد. در این روش کلیه مقایسه ها به صورت زوجی انجام می شود (ملکی و مودت، ۱۳۹۶).

جدول ۳ امتیاز ارجحیت معیارها با توجه به ماتریس تصمیم گیری AHP

مسیرها	زیر ساخت	کالبدی	فرهنگی	محیط زیست	اقتصاد
مذهبی	۲	۲	۵	۲	۵
تاریخی	۲	۳	۵	۲	۳
تجاری	۵	۵	۳	۲	۸

مأخذ: محاسبات نگارندگان.

جدول ۴ - ماتریس تصمیم گیری معیارها AHP

ماتریس کالبدی					ماتریس زیر ساخت									
وزن دهی	تجاری	تاریخی	مذهبی	وزن دهی	تجاری	تاریخی	مذهبی	وزن دهی	تجاری	تاریخی	مذهبی			
۰,۲۱۰	۲/۵	۲/۳	۱	۰,۱۸۶	۲/۵	۲/۲	۱	۰,۳۸۵	۵/۳	۱	۱			
۰,۳۵۹	۵/۳	۱	۳/۲	۰,۳۴۸	۵/۲	۱	۲/۲	۰,۳۸۵	۵/۳	۱	۲/۲			
۰,۴۳۰	۱	۵/۳	۵/۲	۰,۴۶۶	۱	۵/۲	۵/۲	۰,۲۳۱	۱	۳/۵	۳/۵			
ماتریس فرهنگی					ماتریس محیط زیست									
وزن دهی	تجاری	تاریخی	مذهبی	وزن دهی	تجاری	تاریخی	مذهبی	وزن دهی	تجاری	تاریخی	مذهبی			
۰,۳۸۵	۵/۳	۵/۵	۱	۰,۳۳۳	۲/۲	۲/۲	۱	۰,۳۸۵	۵/۳	۱	۲/۲			
۰,۳۸۵	۵/۳	۱	۵/۵	۰,۳۳۳	۲/۲	۱	۲/۲	۰,۲۳۱	۱	۳/۵	۳/۵			
۰,۲۳۱	۱	۳/۵	۳/۵	۰,۳۳۳	۱	۲/۲	۲/۲	ماتریس محیط اقتصاد						
وزن دهی هر معیار برای انتخاب مسیر				۰,۳۱۲	۵/۸	۵/۳	۱							
اقتصادی	محیط زیست	فرهنگی	کالبد	زیرساخت	۰,۲۸۸	۳/۸	۱	۳/۵	تاریخی	۰,۲۳۹	۰,۲۰۶	۰,۲۰۶	۰,۱۴۳	۰,۲۰۵
					۰,۴۰۰	۱	۸/۳	۸/۵	تجاری					

مأخذ: محاسبات نگارندگان.

در آخرین مرحله وزن نهایی هر گزینه از مجموع حاصلضرب وزن هر معیار در وزن گزینه مربوطه از آن معیار به دست می آید. به عنوان مثال وزن نهایی مسیر گردشگری مذهبی از حاصلضرب رابطه ۱ زیر محاسبه می شود:

رابطه ۱

$$0.289 = 0.186 \times 0.205 + 0.210 \times 0.143 + 0.206 \times 0.333 + 0.385 \times 0.206 + 0.312 \times 0.239$$

تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری: در این بخش هریک از محله‌های بافت قدیم بر اساس معیارهای مختلف و از اطلاعاتی که از طرح منظر بافت کهن شهر دزفول اخذ شده است مورد بررسی قرار می‌گیرد. به عنوان مثال محله چولیان دارای یک راسته، بازار یا مرکز تجاری و ده آثار فرهنگی تاریخی و سه اماکن مذهبی اسلامی برای خدمات دهی برای گردشگران است. در این مرحله همانطور که مشاهده می‌شود تعداد هریک از معیارها که در جدول شماره ۶ آورده شده است.

مرحله ۵ سوم: نرمال کردن ماتریس تصمیم‌گیری از طریق فرمول زیر:

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{2^2 + 1^2 + 1^1 + \dots + 6^2 + 1^2 + 2^1 + 1^2}} = \frac{2}{\sqrt{71}} = \frac{2}{8.42} = 0.23$$

رابطه ۲

ابتدا تمامی مقادیر را به توان ۲ رسانده و مجموع هرستون جمع می‌گردد و سپس جذر مجموع هرستون گرفته شده و در نهایت هریک از مقادیر، بر جذر به دست آمده تقسیم می‌گردد. مرحله‌ی نرمال‌سازی به این علت انجام می‌گیرد که شاخص‌های انتخاب شده به شاخص‌های مجرد و خالی از مقیاس تبدیل شود تا امکان جمع کردن متغیرهای مختلف با هم دیگر فراهم گردد. برای مثال وزن نرمال محله لب خندق به شرح زیر محاسبه می‌شود.

$$r_{ij} = \frac{2}{\sqrt{2^2 + 1^2 + 1^1 + \dots + 6^2 + 1^2 + 2^1 + 1^2}} = \frac{2}{\sqrt{71}} = \frac{2}{8.42} = 0.23$$

جدول ۵ - شاخص‌ها و تصمیم‌گیری نرمال شده

شاخص‌ها	مسیر گردشگری تجاری		مسیر گردشگری فرهنگی		مسیر گردشگری مذهبی	
	وزن	نرمال	وزن	نرمال	وزن	نرمال
جواب ایدآل مثبت	۶	۷۱۷/۰	۲۷	۴۹۶/۰	۴	۳۸۱/۰
جواب ایدآل منفی	۰	۰	۰	۰	۰	۰

مأخذ: محاسبات نگارندگان.

مرحله چهارم: تعیین ایدآل‌های و محاسبات مطلوبیت و نارضایتی شاخص‌ها

جدول ۶ - محاسبات مطلوبیت و نارضایتی شاخص‌ها

شاخص‌ها	محاسبه میزان مطلوبیت Si و میزان						
	مسیر گردشگری تجاری	مسیر گردشگری فرهنگی	مسیر گردشگری مذهبی	شاخص‌ها	مسیر گردشگری تجاری	مسیر گردشگری فرهنگی	مسیر گردشگری مذهبی
کرناسیون	۰۰۰/۰	۱۲۹/۰	۱۹۲/۰	پولادیان	۳۷۴/۰	۰۰۰/۰	۲۸۹/۰
ساکیان	۰۰۰/۰	۳۲۴/۰	۲۸۹/۰	مرشدبکان	۳۷۴/۰	۳۳۷/۰	۱۹۲/۰
لب خندق	/۰	/۰	/۰	خراطان	/۰	/۰	/۰
مقدمیان	/۰	/۰	/۰	بازار	۱۹۲	۳۱۱	۲۸۹

۰۰۰	۲۵۹	۰۰۰	۰۰۰	۲۷۲	۰۹۶
سر میدان	۱۹۴/۰	۱۹۲/۰	مسجد	۳۷۴/۰	۲۳۳/۰
بنگشتیان	۳۷۴/۰	۲۹۸/۰	سید محمود	۳۷۴/۰	۲۸۹/۰
چولیان	۳۷۴/۰	۲۲۰/۰	صحرابدر مغربی	۲۹۹/۰	۱۵۵/۰
قلعه	۲۹۹/۰	۰۰۰/۰	صحرابدر مشرقی	۲۹۹/۰	۱۹۲/۰
پیر نظر	۳۷۴/۰	۲۸۵/۰	میان دره	۲۹۸/۰	۲۸۹/۰
شاه رکن الدین	۳۷۴/۰	۰۷۷/۰	مجدیان	۲۹۸/۰	۱۹۲/۰
سردره	۰۰۰/۰	۲۰۷/۰	مشک دوزان	۳۷۴/۰	۲۸۹/۰
سیاهپوشان	۳۷۴/۰	۱۱۶/۰	علی مالک	۳۷۴/۰	۱۹۲/۰
کت کتان	۰۰۰/۰	۲۷۲/۰	کلانتریان	۳۷۴/۰	۲۸۹/۰
لوریان	۰۰۰/۰	۱۹۴/۰	بافت میانی	۳۷۴/۰	۲۸۹/۰

مأخذ: محاسبات نگارندگان.

جدول ۷ رتبه شاخص ها براساس مطلوبیت ، نارضایتی و شاخص ویکور

گزینه ها	سودمندی (Z)	نارضایتی (R)	گزینه ها	سودمندی (Z)	نارضایتی (R)
کرناسیون	۴	۱	پولادیان	۲	۱۵
ساکیان	۱۱	۱۴	مرشدبکان	۱۱	۲۳
لب خندق	۲۰	۱۳	خراطان	۱۳	۲۴
مقدمیان	۲	۵	بازار	۵	۶
سر میدان	۶	۲	مسجد	۳	۱۹
بنگشتیان	۱۳	۱۵	سید محمود	۱۶	۲۷
چولیان	۱۵	۱۵	صحرابدر مغربی	۱۸	۱۰
قلعه	۳	۹	صحرابدر مشرقی	۷	۱۲
پیر نظر	۱۸	۱۵	میان دره	۲۱	۱۴
شاه رکن الدین	۱۷	۱۵	مجدیان	۲۰	۹
سردره	۷	۴	مشک دوزان	۴	۲۶
سیاهپوشان	۱۴	۱۵	علی مالک	۱۷	۲۲
کت کتان	۸	۶	کلانتریان	۸	۲۴
لوریان	۱	۲	بافت میانی	۱	۲۷

مأخذ: محاسبات نگارندگان.

شکل ۱۰ رتبه بندی نهایی ویکور بر اساس مقدار Qi (ترسیم : نگارندگان).

نتیجه گیری و پیشنهادها

بافت شهر دزفول از دو قسمت بافت مدرن و ارگانیک شکل گرفته است و به نظر می رسد که این بافت کهن از کار افتاده و شهر را از آرمان توسعه پایدار دور کرده یا اینکه از تمام پتانسیل های بافت کهن استفاده نشده بود. در تحقیق به عمل آمده برای احیای توسعه پایدار شهری، عناصر گردشگری پایدار (زیر ساخت، محیط زیست، عناصر تجاری، عناصر فرهنگی، عناصر تاریخی) را به عنوان عوامل تاثیر گذار بر توسعه پایدار گردشگری از طریق مدل ای اچ پی و ویکور در ۲۸ محله بافت قدیم دزفول مورد بررسی قرار گرفت و براساس آن سه شاخص مطلوبیت و ناراضیتی و رتبه بندی ویکور برای هر محله بدست آمد. و براساس رتبه بندی ویکور به رتبه بندی نهایی رسیدیم که در آن محله لوریان و کروناسیون رتبه مطلوب، محله سید محمود و بافت میانی کمترین امتیاز رو در این رتبه دهی دارند.

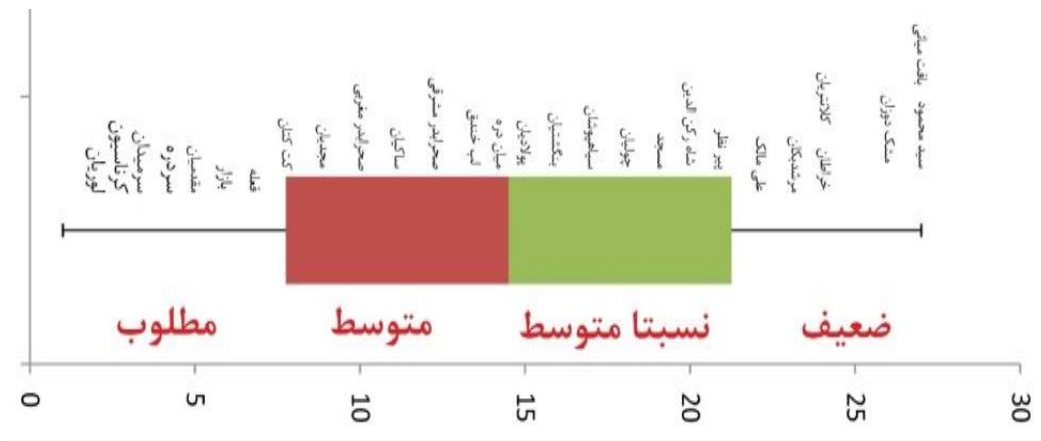
برای طراحی و بهینه سازی یک مسیر گردشگری پایدار مناسب باید قبل از هرچیزی برنامه ریزی مناسب و دانش دقیقی را نسبت به محدوده طراحی داشته باشیم لذا بر این اساسا رتبه بندی بدست آمده از مدل ویکور و ای اچ پی را توسط نمودار جعبه ای رتبه های گردشگری نهایی ویکور هر محله را در چهار دسته مطلوب، متوسط، نسبتا متوسط و ضعیف دسته بندی شده است.

جدول ۸ حداکثر و حداقل امتیاز

عدد	حداقل و حداکثر امتیاز
1/00	Min
7/75	Q1 (چارک اول)
14/50	میانه
21/25	Q3 (چارک سوم)
27/00	Max
13/50	دامنه بین چارکی
27/00	داده پرت از بالا
1/00	داده پرت از پایین

مأخذ: محاسبات نگارندگان.

شکل ۱۱ رتبه بند محله های ۲۸ گانه بافت قدیم براساس ویکور و نمودار جعبه ای برای بهینه سازی مسیرهای گردشگری

منابع و مأخذ

- حاتمی نژاد، حسین؛ شریفی، امیر (۱۳۹۴). بررسی نقش گسترش گردشگری شهری بر توسعه پایداری شهری (نمونه موردی: شهر سنندج)، گردشگری شهری، دوره ۲، شماره ۱، ۶۱-۷۴.
- خانقاهی، مجتبی زاده؛ رحمتی، ملایی علی؛ رحمتی ملایی، معصومه؛ شاهی پور، سونا (۱۳۹۴). تاثیر باز زنده سازی بافت تاریخی بر توسعه گردشگری، فصلنامه علمی - پژوهشی جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، دوره ۶، شماره ۱، ۹۹-۱۰۸.
- سلمی، صدیقه؛ محمدرضا، بسحاق (۱۳۹۶). شناسایی اثرات گردشگری و نقش آن در توسعه شهری کاشان، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات شهری، دوره ۷، شماره ۲۵، ۳۱-۴۴.
- شریفی، القلندیس بابک؛ مبصر سردودی، آرزو؛ علیخانی، مرتضی؛ طالب پور، منصور (۱۳۹۶). اهمیت نگهداری و احیاء بافت های تاریخی و تاثیر آن در گردشگری و توسعه پایدار شهری؛ نمونه موردی شهرخامنه، دوماهنامه پژوهش در هنر و علوم انسانی، دوره ۲، شماره ۳، ۲۳-۴۰.

- شماعی، علی؛ موحد، علی؛ حسن پور میرصالح، رضا (۱۳۹۸). تحلیل نقش بازآفرینی بافت قدیم شهر اردکان در توسعه گردشگری شهری، فصلنامه علمی - پژوهشی، دوره ۹، شماره ۳۴، ۷۲-۵۹.
- صدیق ارفعی فریبرز، خواستی علی یزد، قبایی آرانی محدثه، میرزایی علی آبادی فاطمه، بررسی رابطه ی بافت فرسوده ی شهری و گردشگری
- ضرابی، اصغر؛ رضائی، مریم (۱۳۹۰). برنامه ریزی توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر بابلسر)، شهر، دوره ۲۲، شماره ۸۵، ۱۳-۱۷.
- طرح منظر شهری بافت کهن دزفول (۱۳۹۱)، مهندسان مشاور چغازنبیل، دزفول.
- عبدالهی، علی اصغر؛ غضنفرپور، حسین؛ بشر دوست، نسرین (۱۳۹۵). بررسی بافت فرسوده شهری با رویکرد توسعه گردشگری مورد شناسی: محله درب شازده " واقع در منطقه ۸ شیراز"، جغرافیا و آمایش شهری - منطقه ای، دوره ۶، شماره ۲۱، ۷۷-۹۴.
- کردوانی، پرویز؛ مورد غفاری، ونوس (۱۳۹۰). توریسم و رویکرد نوسازی در طراحی بافت های تاریخی شهری مطالعه موردی: شهر اصفهان، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، علمی - پژوهشی، دوره ۸، شماره ۳۰، ۱۹-۳۱.
- گزارش طرح تفصیلی شهر دزفول، (۱۳۸۵)، شهرداری دزفول.
- ملکی، سعید؛ الیاس، مودت، (۱۳۹۶)، مدل های کاربردی در برنامه ریزی شهری و منطقه ای، انتشارات راد نواندیش، تهران.
- نجمی، سیمین، (۱۳۸۹) نقش گردشگری دو توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: دهستان لواسان کوچک، بخش لواسانات)، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال هفتم، شماره ۲۵، ۸۱-۹۲.
- نعیما، غلامرضا، (۱۳۸۵) دزفول شهر آجر، انتشارات میراث فرهنگی کشور، تهران.
- نوری کرمانی، علی؛ ذوقی، ایوب؛ و غیره، (۱۳۸۸) گردشگری شهری و پیوند عملکردی آن با اکوتوریسم (مطالعه موردی: استان کردستان)، مجله علمی - پژوهشی فضای جغرافیایی، سال نهم، شماره ۲۶، ۱۳۷-۱۵۶.
- ویسی، هادی، (۱۳۹۶) بررسی سیاست گذاری صنعت گردشگری در قوانین بالادستی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی، دوره ۷، شماره ۲۵، ۹۳-۱۱۲.
- Ashworth, G., & Page, S. J. (2011). Urban tourism research: Recent progress and current paradoxes. *Tourism management*, 32(1), 1-15.
- Bagheri, M., Shojaei, P., & Khorami, M. (2018). A comparative survey of the condition of tourism infrastructure in Iranian provinces using VIKOR and TOPSIS. *Decision Science Letters*, 7(1), 87-102.
- Blake, J. (1999). Overcoming the 'value-action gap' in environmental policy: Tensions between national policy and local experience. *Local environment*, 4(3), 257-278.
- Blasco López, M. F., Recuero Virto, N., & San-Martín, S. (2019). The cornerstones of museum performance. A cross-national analysis. *Museum Management and Curatorship*, 34(2), 211-233.
- Emas, R. (2015). The concept of sustainable development: definition and defining principles. *Brief for GSDR*, 2015.
- Gârbea, R. V. (2013). Urban tourism between content and aspiration for urban development. *Management & Marketing-Craiova*(1), 193-201.
- Ghafari, F., & Lahmian, R. (2016). The role of tourism industry in the management of sustainable urban development (Case study: coastal cities of Mazandaran province). *International Journal of Humanities and Cultural Studies (IJHCS) ISSN 2356-5926*, 1381-1391.
- Giriwati, N., Homma, R., & Iki, K. (2013). Urban tourism: Designing a tourism space in a city context for social sustainability. *The Sustainable City VIII (2 Volume Set): Urban Regeneration and Sustainability*, 179, 1165.
- Gómez, L. A. E., & Mancha, C.-L. (2018). El excursionismo cultural desde destinos turísticos urbanos a sitios patrimoniales: de Madrid a Toledo. *Polígonos. Revista de Geografía*, 30, 117-141.
- Ismagilova, G., Safiullin, L., & Gafurov, I. (2015). Using historical heritage as a factor in tourism development. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 188, 157-162.
- Lerario, A., & Di Turi, S. (2018). Sustainable urban tourism: Reflections on the need for building-related indicators. *Sustainability*, 10(6), 1981.

- Rozati, S. H., Kazemzadeh, M., & Vaseghi, A. (2015). Sustainable Urban Development with Emphasis on Worn Out Texture Regeneration (Case Study: Isfahan, Iran). *Current Urban Studies*, 3(03), 241.
- Ruetsche, J. (2006). Urban Tourism. Vinuesa, M. Á. T., & Torralba, L. T. (2010). Historic cities and tourism: functional dynamics and urban policy. *The open Urban Studies Journal*, 3(2), 47-57.
- Yazdi, M. R. T., & Barazandeh, H. (2016). Identifying and ranking health tourism development barriers in Iran using fuzzy VIKOR method. *Asian Social Science*, 12(5), 54-63.
- Zamfir, A., & Corbos, R.-A. (2015). Towards sustainable tourism development in urban areas: Case study on Bucharest as tourist destination. *Sustainability*, 7(9), 12709-12722.
- Zhang, P. (2019). Tourism Value Evaluation of Urban Ancient Architecture. *Current Urban Studies*, 7(2), 157-169.